

С. П. Стеценко,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту будівництва
Київського національного університету будівництва і архітектури

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА

S. Stetsenko,
Ph.D. in economics, associate professor department, Kyiv National University of Construction and Architecture

ECONOMIC SECURITY: THE NATURE AND STRUCTURE

У статті проаналізовано зміст таких категорій, як безпека, національна безпека, економічна безпека, розглянуто сучасні підходи до їх визначення, охарактеризовано основні складові елементи.

National economic security of the state and its component elements. The article deals with the content of such categories as security, national security, economic security, in this article real methods of their determination are considered and essential component elements are analyzed.

*Ключові слова: безпека, національна економічна безпека, критерії та загрози економічній безпеці.
Key words: security, national economic security, criteria and threats for economic security.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Забезпечення економічної безпеки входить до складу основних функцій держави і залежить від існуючих внутрішніх і зовнішніх умов. Економічна безпека виражається в захищеності національних інтересів держави, в готовності і здатності інститутів влади створювати механізми захисту національних інтересів розвитку економіки, забезпечити здатність національної економіки зберігати та поновлювати процес суспільного відтворення, достатній оборонний потенціал у кризових ситуаціях підтримки, а також соціально-політичної стабільності суспільства.

Економічна безпека держави є не лише однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, але й базовою, вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів, тому наукові дослідження цього напрямку є актуальними та своєчасними у час пошуку пріоритетів державної економічної політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню економічної безпеки присвячено роботи таких зарубіжних вчених: Я. Арвай, Д. Блейдс, П. Гутман, Б. Даллаго, Є. Фейг та ін. Серед вітчизняних варто назвати: О.М. Бандурку, З.С. Варналія, В.М. Гейця, В.О. Гончарову, В.Е. Духова, В.Г. Задорожного, П.О. Іващенко, В.І. Кириленка, Т.Т. Ковальчука, В.І. Мунтіяна, В.М. Поповича, Є.Л. Стрельцова, С.В. Тютюнникову та інших. Російські вчені також займалися цим питанням, серед них треба зазначити С. Глінкіну, Т. Корягіну, Є. Олейникова, В. Сенчагова та ін.

При цьому теоретична розробка зазначеної проблеми ще не набула належного рівня.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у висвітленні структури економічної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основним суб'єктом забезпечення безпеки є держава, що здійснює функції в цій сфері через органи законодавчої, виконавчої і судової влади.

Держава відповідно до чинного законодавства забезпечує безпеку кожного громадянина на території України і захист та заступництво громадянам України, що перебувають за її межами. Крім того, суб'єктами безпеки є громадяни, громадські організації і об'єднання, що мають права і обов'язки щодо забезпечення безпеки відповідно до Закону.

Об'єктом безпеки — є виокремлювана суб'єктом частина матеріального світу з метою управління безпекою. Основними об'єктами безпеки України є: особистість — її права і свободи, суспільство — його матеріальні і духовні цінності, держава — її конституційний устрій, суверенітет і територіальна цілісність. До об'єктів безпеки також відносяться підприємства, об'єднання, установи матеріальної або нематеріальної сфери виробництва.

Для створення і підтримки необхідного рівня захищеності об'єктів безпеки в Україні розробляється система правових норм, що регулюють відносини в сфері безпеки, виз-

начуються основні напрями діяльності органів державної влади і управління в даній сфері, формуються або трансформуються органи забезпечення безпеки і механізм контролю та нагляду за їх діяльністю.

Для безпосереднього виконання функцій із забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави в системі виконавчої влади відповідно до Закону утворюються державні органи забезпечення безпеки.

Забезпечення економічної безпеки належить до числа одних з найважливіших національних пріоритетів. Поняття "економічна безпека" стало затребуваним в Україні з моменту здійснення активних економічних трансформацій.

Аналіз світового досвіду показує, що поняття економічної безпеки добре відомо в практиці діяльності управлінських структур, причому економічна безпека розглядається, як правило, як складова системи національної безпеки.

Економічна безпека — це стан економіки, що забезпечує достатній рівень соціального, політичного, оборонного існування і прогресивного розвитку суб'єкта безпеки, невразливість і незалежність його економічних інтересів стосовно можливих зовнішніх і внутрішніх загроз і впливів. Виходячи з цього поняття, визначимо структуру економічної безпеки.

Сама економічна безпека має досить складну внутрішню структуру. Можна виділити три її найважливіші елементи:

- економічну незалежність, яка в умовах сучасного світового господарства аж ніяк не носить абсолютного характеру. Міжнародний поділ праці зумовлює взаємозалежність національних економік. За цих умов економічна незалежність означає можливість контролю держави за національними ресурсами, досягнення такого рівня ефективності виробництвом і якістю продукції, який забезпечує її конкурентоспроможність і дозволяє на рівні брати участь у світовій торгівлі, обміні науково-технічними досягненнями;
- стабільність і стійкість національної економіки, що передбачають захист власності у всіх її формах, створення надійних умов і гарантій для підприємницької активності, боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення серйозної диференціації у розподілі доходів, що загрожують викликати соціальні потрясіння;
- здатність до саморозвитку і прогресу, що особливо важливо у сучасному динамічному світі. Створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійного, освітнього і загальнокультурного рівня працівників є необхідними і обов'язковими умовами стабільності і самозбереження національної економіки.

Розглянемо структуру економічної безпеки з погляду таких рівнів економічної безпеки: національної, локальної (регіональної).

Національна економічна безпека може бути представлена у вигляді восьми тісно пов'язаних структурних елементів: демографічна безпека, економічна безпека, духовно-моральна безпека, інформаційна безпека, екологічна безпека, політична безпека, оборонна (військова) безпека і соціальна безпека (рис. 1).

При розгляді політичного фактора мається на увазі вплив політичних рішень на економічні показники й, опосередковано, на ступінь вразливості економіки. Вплив військових факторів багатозначний. З одного боку, мілітаризація економіки спричиняє нестійкість усієї системи

Рис. 1. Структура національної безпеки

національної безпеки, а з іншого при не достатньому рівні обороноздатності підвищується ймовірність експансії і не лише військового характеру.

Екологічний фактор також впливає на економічну безпеку. Досить згадати катастрофу на Чорнобильській АЕС, щоб усвідомити вплив екологічного фактора на економіку країни. Інформаційний фактор містить у собі функціонування системи збереження відомостей, що становлять державну, промислову, підприємницьку, комерційну і особисту таємницю. Соціальний фактор містить у собі оцінку соціальної напруженості, результатом якої можуть бути потужні соціальні вибухи, аж до громадянської війни, в результаті яких економіка постраждає настільки, що розмови про економічну безпеку стануть зайвими.

Демографічний фактор має прояв через вплив на економіку рівня безробіття, народжуваності, рівня смертності, здоров'я націй та інших демографічних показників. У структурі національної безпеки економічна безпека займає особливе місце. Це обумовлене тим, що всі види безпеки так чи інакше не можуть бути у достатньому рівні реалізовані без економічного забезпечення. Духовно-моральна складова безпеки полягає у захисті держави від негативного впливу агресивно настроєних соціальних інститутів (політичні партії екстремістського характеру, секти та ін.), що чинять вплив на свідомість і моральність громадян.

Структуру локальної або регіональної економічної безпеки доцільно розглянути з погляду протидії загрозам (рис. 2).

Різноманіття існуючих загроз, що чинять вплив на регіональну безпеку, може бути розподілене на внутрішні і зовнішні стосовно регіону. У свою чергу, перші представлені на мікро- і мезоекономічному рівні, другі — макро- і мегаекономічному.

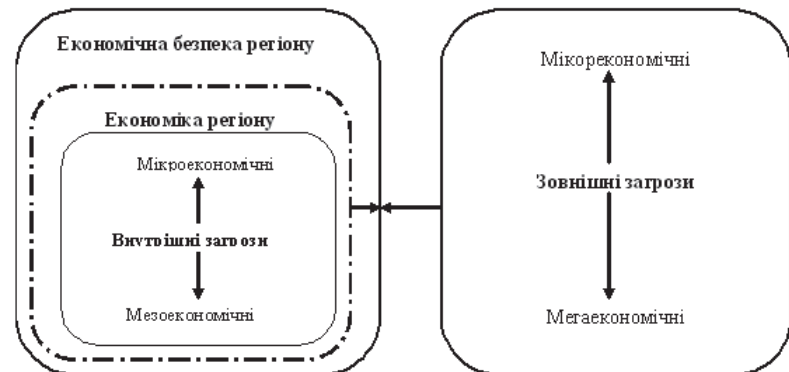

Рис. 2. Структура загроз регіональній економічній безпеці

Сукупність внутрішніх загроз виникає під впливом поточного стану економіки регіону. Так, якщо в регіоні відсутня спрямованість на ефективний розвиток виробничої і соціальної сфери, при цьому загострені економічна, політична, екологічна ситуації, можливе формування факторів, що дестабілізують регіональну економічну незалежність. Зовнішні загрози носять, у деякому змісті самостійний від економіки окремого регіону характер, тому що зароджуються вони залежно від стану держави і світового господарства.

Особливістю загроз, що мають мікроекономічний характер, є те, що вони пов'язані з діяльністю господарюючих суб'єктів, розташованих на території регіону. Загрози мезорівня містять втрату внутрішнього ринку, відтворювальної незалежності, втрату можливості здійснювати продовольче самозабезпечення на регіональному рівні.

У макроекономічному масштабі загрози представлені відсутністю повноцінної єдиної державної політики відносно регіональних суб'єктів, можливістю виникнення міжнародних конфліктів і посиленням сепаративних настроїв у народонаселення, порушенням системи фінансового забезпечення регіонів, виснаженням природного середовища і загостренням екологічної ситуації, криміналізацією економіки, зниженням рівня життя населення.

Мегаекономічні загрози пов'язані з ускладненням геополітичної ситуації і зростанням ймовірності міждержавних військово-політичних конфліктів, вивезенням капіталу за кордон, дефіцитом валютних коштів, зменшенням золотого запасу країни, витісненням із зовнішніх ринків, що призводить до втрати зовнішньоекономічних позицій.

Стабільність є найважливішою характеристикою економіки як єдиної системи, вона характеризує міцність і надійність її елементів, вертикальних, горизонтальних та інших зв'язків усередині системи, здатність витримувати внутрішні і зовнішні "навантаження", тобто протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Основні заходи забезпечення економічної безпеки наведено в таблиці 1.

ВИСНОВКИ

Результати досліджень дозволяють нам зробити висновок, що серед учених-економістів немає єдиної думки щодо визначення сутності економічної безпеки і її складових елементів. Подальший розвиток ринкових відносин неможливий без вивчення теоретико-методичних аспектів цієї проблеми та створення ефективного механізму забезпечення економічної безпеки регіону та держави в цілому. Саме тому актуальною є проблема розуміння суті регіональної економічної безпеки та чіткого визначення її складових елементів, а також вчасного виявлення впливу негативних загроз-факторів для створення власної системи економічної безпеки регіонів, що дасть можливість уникнути руйнівних наслідків становлення національної економіки, гарантувати її конкурентоспроможність.

Література:

1. Безрученко В. Вихід із тіні / В. Безрученко // Дзеркало тижня. — 2003. — № 31 (16 серпня) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/belov/6.htm>
 2. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б.В. Губський. — К., 2001. — 122 с.

Таблиця 1. Заходи забезпечення економічної безпеки

Основні заходи	Рівень управління	
	Загальнодержавний	Регіональний
Інформаційно-аналітичні заходи		
1. Моніторинг вразливості економічних інтересів	Моніторинг загроз економічним інтересам України	Моніторинг рівнів соціально-економічного розвитку регіонів
2. Поточна і прогностична оцінки економічного розвитку	Система показників оцінки економічного розвитку України	Система показників оцінки економічного розвитку регіону (адміністративної області)
Заходи регулятивного впливу		
1. Вдосконалення нормативно-правової бази в здійснення інституціональних перетворень	Прийняття законів, кодексів, Указів Президента України, Постанов Уряду України та ін.	Прийняття постанов законодавчої і виконавчої влади регіонального рівня в межах компетенції
2. Усунення кризових тенденцій	В країні в цілому, в окремих галузях, регіонах	У регіоні, містах, на підприємствах в межах компетенції
Заходи прямої дії		
1. Програми виходу з кризи	України	Регіону (адміністративної області)
2. Державне регулювання регіонального розвитку	Розробка і реалізація цільових програм соціально-економічного розвитку регіонів	Участь у реалізації державних цільових програм соціально-економічного розвитку регіонів і залученні позабюджетних коштів
3. Протидія носіям загроз інтересам країни	Удосконалення фінансової системи, лобювання інтересів вітчизняного виробника на міжнародному ринку, вирівнювання на рівні максимуму рівня регіонального економічного розвитку	Підвищення економічної, соціальної і бюджетної ефективності управління регіоном (адміністративною областю)

3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30.

4. Мазур І. І. Детінізація економіки в контексті економічної безпеки України / І. І. Мазур // Теоретичні та прикладні питання економіки: [зб. наук. праць]. — К.: ВПЦ "Київський університет", 2004. — Вип. 4. — С. 10.

5. Мазур І.І. Детінізація економічної як пріоритет економічної безпеки України / І. І. Мазур // Стратегічні пріоритети. — 2008. — № 3(8). — С. 76—83.

6. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. — К.: КВІЦ, 1999. — 464 с.

7. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бін'ко // Рада національної безпеки і оборони України; Національний ін-т стратегічних досліджень. — К., 1997. — 143 с.

References:

1. Bezruchenko, V. (2003), "Vykhid iz tini", Dzerkalo tyzhnia, [Online], vol. 31, available at: <http://old.niss.gov.ua/book/belov/6.htm>
 2. Hubs'kyj, B.V. (2001), "Ekonomichna bezpeka Ukrainy: metodolohiia vymiru, stan i stratehiia zabezpechennia" [Ekonomichna bezpeka], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
 3. The Verkhovna Rada of Ukrain (1996), "Konstytutsiia Ukrainy", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 30.
 4. Mazur, I. I. (2004), "Detinizatsiia ekonomiky v konteksti ekonomichnoi bezpeky Ukrainy", Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky, VPTs "Kyivs'kyj universytet", vol. 4, pp 10.
 5. Mazur, I. I. (2008), "Detinizatsiia ekonomichnoi iak priorytet ekonomichnoi bezpeky Ukrainy", Stratehichni priorytety, vol. 3, no. 8, pp. 76—83.
 6. Muntian, V.I. (1999) "Ekonomichna bezpeka Ukrainy", [Ekonomichna bezpeka], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
 7. Shlemko, V. T. and Bin'ko, I. F. (1997), "Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist' i napriamky zabezpechennia" [Ekonomichna bezpeka], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
Стаття надійшла до редакції 21.11.2013 р.